

DOMNIA LUI CUZA-VODĂ.

INTRODUCERE

Istoria orî-cărui popor, precum și cea a omenirei, este un lanț neîntrerupt de fapte, mai mult sau mai puțin cuprinzătoare, legate între ele pe scara coboritoare a timpului. Fie care fapt istoric își are rădăcina în unul ce i-a stat mai înainte și este el însuși zemislitorul celora ce au să vină.

Cînd este să se expună una din verigile trecutului, ea trebuie numai de cît pusă în legătură cu acele de care se ține, pentru că numai prin această legătură, perioada pe care o cercetăm capătă înțelesul și rostul ei istoric. Desvoltarea curge însă în șiroaie paralele, din care unele își au obîrșia în veacuri îndepărtate, altele în vremuri mai apropiate, ca niște rîuri mai lungi sau mai scurte care s'ar adăogi către marea ei fluviu, păstrîndu-și însă fața apelor lor. Numai prin urmărirea acestor șiroaie, fie-care unic și deosebit în feliul său de a fi, se poate limpezi mersul treburilor omenești. În istorie, nu sunt legi transversale, după care să se repete fără încetare aceleași fapte, ci numai serii longitudinale care apucă în cotro-va. A urmări direcția acestor serii, a constitui feliul lor, din întemeierea apriată a faptelor și strînsa lor înlanțuire cauzală, iată problema pe care istoricul trebuie să o deslege.

Perioada ce este a fi tratată, e purtată pe de o

parte de seriile mari care alcătuiesc chiar mersul istoriei românești. Aceste serii trebuie puse în lumină, spre a se ști prin ce legături e prinsă această perioadă de vremile ce au mers mai înainte. Se poate ca unele din seriile bătrâne să-și găsească sfârșitul în decursul acestui răstimp, precum iarăși altele noue să se arăte la lumina zilei. Din aceste de pe urmă, unele scurte la traiu, vor apune tot în sinul perioadei de care e vorba; iar altele, înzestrate cu o viață mai puternică, vor depăși-o către lungul viitor. Toate aceste împrejurări trebuie notate cu îngrijire, de oare-ce o perioadă din istoria omenească va fi cu atita mai însemnată, cu cât va umfla mai mult volumul seriilor ce curg prin ea, și mai ales cu cât va fi mai mult mormint de serii vechi și leagăn de serii noue.

Seriile istorice începute înainte de domnia lui Cuza-Vodă, și care rostogolesc și peste ea bogatele lor valori, sunt următoarele:

Seriile politice și sociale. 1) *Marea serie a propășirii poporului român.*—Acest popor a năzuit tot-deauna spre un traiu vrednic și neatârnat; dar la început, nu se desemnase în el tendința după o viață națională, după o revărsare în lumea din afară a comoarei sale sufletești particulare. Această fază a dezvoltării sale conștiință, ca neam deosebit, se începe cu traducerea cărților bisericesti în limba română, traducere încercată de prin veacul al XVI-le și îndrumată pe cale oficială prin intervenirea domnilor îngemănați, Mateiu Basarab și Vasile Lupu. De îndată ce această nouă pîrghie de dezvoltare se deschise minței românești, o videm îmbogățindu-se cu lucrări literare și istorice care înălțară conștiința neamului, pe de o parte prin limba frumoasă în care erau scrise, pe de alta prin cuprinsul lor care resfrîn-

gea timpurile de glorie cit și acele de restricte ce le petrecuse. Această putere, odată ce se desvolda în sinul poporului, nu se mai stinse, nici nu apuse. Cu toată apăsarea intelectuală a epocii fanariote, ea rămâne vie, fiind bine înțeles silită să-și ascundă mersul. Cronicarii, cei mai înfocați apărători ai neamului lor, încercări literare în proză și versuri, satire la adresa străinului umplu această perioadă. Cătră sfirșitul ei, o nouă înflorire a cugetărei românești ieia naștere în Ardeal, și cu toate că ea nu-și întinse mireasma îndată și dincoace de munți, totuși prin învățaceii marilor scriitori ardeleni, focul aprins de ei pe vatra patriotismului, radiă și în țările romine de la gurile Dunărei, încălzind și mai mult inima românească. Invățații din Transilvania care, cu începutul veacului al XIX-le, prinseră a se strămuta în Muntenia și Moldova, aduceau cu ei calda învăpăere deșteptată în inimile lor prin scrierile și exemplele marilor lor dascali și adăogiau comorile sădite în inimile Romînilor din Principate de însuși ai lor scriitori.

Această fierbere intelectuală nu putea să nu pătrundă în afară, sub forma de mișcări politice, și începutul lor se face cu prilejul revoluției Grecilor contra Turcilor, cînd atunci Romîni cer și dobîndesc iar ocîrmuirile și domniile naționale. Scăparea de Greci fu prima năzuință politică a poporului romin.

Dar în timpul ce se pregătise și se desăvîrșise această emancipare, alt jug se lăsase tot mai greu după grumajii Romînilor, acel al puterei ce chip îi mîntuise și-i scosese din robia turcească — jugul rusesc. Inșă pe cînd se fauriau aceste lanțuri noue, propășirea intelectuală își mîna mai departe pasul, sprijinit pe o nouă serie de fapte îmbolditoare, datorite inriurirei franceze. Lupta decî între apăsare

și simburele ce nu voia să piară, se ascute și mai mult, până ce izbucnește în o încercare sumeață, dar generoasă, revoluția din 1848. Înăbușirea ei, de și deplină, nu aduse însă o restrângere și o apăsare mai mare a vieții românești; din potrivă, de teama reînnoirii ei, se mai sloboziră frinele în care fusese ținută. Totuși speranțele unei dezvoltări naționale ar fi fost pentru tot-deauna pierdute, dacă întâmplarea n'ar fi venit să amestece puternicul ei joc în dezvoltarea istoriei poporului român. Războiul Crimeei, înfrângerea Rusiei, planul lui Napoleon al III-le de a face din poporul român o stavilă împotriva încălcărilor rusești, dădură un nou avânt ideilor de regenerare, răspândite de zdrobiții revoluțiunii din 1848 la cele patru colțuri ale pământului. Tratatul de Paris, comisiunea trimisă în București, divanurile ad-hoc cu rostirea dorințelor lor și în sfârșit Convenția de Paris din 1858, cu ceea ce ea putu primi din aceste dorinți, îndrumară o nouă epocă în viața românească. Pe această temelie se înalță domnia lui Cuza-Vodă care trebuia să ducă mai departe năzuințele de emancipare ale poporului român și să le trausmită, așa mărite și adaose, generațiilor mai noue.¹

2. *Seria înriurirei franceze.*— Această înriurire, de cea mai mare însemnătate pentru istoria poporului român din Principate,² nu fu adusă, cum s'ar putea crede, de ideea că suntem de viță latină și că deci trebuie să ne căutăm imboldirile regeneratoare la națiunea fruntașă a gîntei latine. Introducerea înriurirei franceze în țările române dunărene este o urmare a epocii fanariote și a stăpînirii grecești în

1. Asupra faptelor amănunțite pe care se întemeiază această expunere, vezi *Istoria Romînilor din Dacia traiană* vol. IV, V și VI.

2. Se știe că ea nu se întinse de loc la Romîni de peste munți. Asupra cauzelor acestei deosebiri, vezi *Influența franceză în România*, conferința ținută la Ateneul din București de A. D. Xenopol, București, 1887, p. 6.

Muntenia și Moldova, și această idee ce pare la întâia vedere așa de stranie, este una din cele mai bine dovedite și documentate din desfășurarea trecutului poporului român.³ La început, înriurirea franceză s'a arătat numai pe tărîmul cultural, în deprinderea limbei, în însușirea moravurilor, obiceiurilor și modelor franceze. Revoluția franceză însă făcu să patrundă și idei politice, ale căror prima licărire în viața românească se vad în proiectul de constituție al Moldovei din 1822.⁴ Programul revoluției din 1848 este inspirat în întregul său de idei franceze; tot din aceste idei izvoresc cererile divanurilor ad-hoc, privitoare la introducerea sistemului constituțional care se și decretează prin Convenția din 1858.

Înriurirea franceză, în covârșitoarea ei putere, s'a manifestat în întreaga viață a poporului român; pe tărîmul politic, prin faptele arătate; pe tărîmul cultural, prin prefacerea limbei și împrumutarea felului de viață al Francezilor. Această din urmă imitare aduse efecte și pe tărîmul economic, de oare-ce împinse pe Romîni la cheltueli nesocotite, pentru a să-mana macar în afară cu civilizația franceză.

Domnia lui Cuza-Vodă era să fie prinsă în acest mare curent, tocmai cînd pornirea lui era mai puternică; cînd mintuirea poporului român de jugul ce-l apăsa atît de greu și îndrumarea lui pe rîvnita cale a dezvoltării libere și naționale, se făceau sub ocrotirea Franței.

3. *Seria înriuririi grecești.*— În legătură cu aceste două serii înălțătoare de viață, stă o alta ce

---

3. Ea a fost pentru prima oară pusă în lumină în conferința citată și apoi întărită și dezvoltată în vol. V al *Ist. Romînilor*. Astăzi toată lumea o admite ca oare-cum înțelegîndu-se de sine și ca apărută așa din senin.

4. Vezi comunicarea mea la Academia Romîna: *Primul proiect de Constituție al Moldovei*, București, 1898.

scădea în puterile ei, cu cît acele două propășiau, o serie regresivă — aceea a înriurirei grecești. Incepută din vremuri foarte vechi și întărită prin bigotismul principilor naționali, dusă la culmea înfloririi ei, prin predominarea politică a elementului grecesc în epoca fanariotă, ea fusese tot-deauna combătută de curentul național, care însă se arătase neînstare a o învinge. Întimplarea aduse și aici rostul ei însemnător în desfășurarea împrejurărilor, și revoluția grecească dădu prilejul emancipării poporului român de stăpînirea politică a Grecilor, în anul 1822.

Totuși rămase o urmă a acestei a lor predominări, de care urmă Romînii trebuiau să caute a se mîntui, spre a o desrădăcina cu desăvârșire din viața țărilor lor. Această urmă era stăpînirea mănăstirilor grecești din Răsărit asupra unui mare număr de cele pămîntești și asupra avuțiilor lor.

Această însemnată daravere s'a dezvoltat într'un chip necurmat de la 1822 încoace. De cînd s'a dat predominiei Grecilor lovitura cea gravă, de atunci desființarea ultimei forme de stăpînire a acestui element a urmat o serie neconținutuitoare pentru Romînii, coboritoare pentru Greci și care a condus din treaptă în treaptă poporul românesc pînă la culmea țintei lui, desăvârșita lui mîntuire de înriurirea grecească, mîntuire ce s'a îndeplinit prin cele două legi ale lui Vodă-Cuza: secularizarea averilor mănăstirilor închinatelor și scoaterea bisericeii romîne de sub autoritatea patriarhului de Constantinopol⁵.

4. *Seria unirei.* — În legătură cu seriile enumerate stă și cea care tindea la unirea țărilor romîne în-

---

5. Seria înriurirei grecești a fost expusă în vol. III, IV și V din *Istoria Romînilor din Dacia Traiană*; aceea a luptei pentru redobîndirea averilor monăstirești va fi reluată, de la 1822, în Cap. VIII al acestei scrieri, de oare-cé nu a fost expusă în *Ist. Romînilor*

tr'un singur stat. Rod tirziū al unirei intelectuale și morale a poporului român, unirea ambelor țări fusese atinsă pentru prima dată în Regulamentul organic, apoi încercată fără izbîndă în anii 1841 și 1848. Divanurile ad-hoc o ceruse cu stăruință; dar Convenția de Paris nu o putuse încuviința, din pricina opunerii unora din puterile care luase parte la a ei alcătuire. Se făurise de diplomație o jumătate de uni-re care nu era în stare a mulțami dorințele românești, și care, produsul întortochiatelor combinări de idei, nu se putea introduce în realitatea faptelor⁶. Cînd veni Cuza la Domnie, el găsi fierberea pentru unire în toiul ei cel mai puternic, de oare-ce speranțele Romînilor fusese numai zădărite priu desbaterile divanurilor ad-hoc și apoi iar aruncate în umbră, prin hotărîrile areopagului european.

5. *Seria dinastiei străine.* — Odată cu cererea după unire, se manifestase în poporul român ideea introducerii unei dinastii străine, care iarăși fusese cerută de divanurile ad-hoc și respinsă de Convenția de Paris. De și începută și ea înainte de domnia lui Cuza-Vodă, desfășurarea ei cade mai ales în decursul acestei domnii. Ea se și realizează cu prilejul detronării celui întâi domnitor al României unite.

6. *Seria emancipării țaranului.* — Această serie, adusă la îndeplinire prin legea din 1864, este una din cele mai bogate în a ei dezvoltare. De și se pare a avea mai mult un caracter economic, în ideea oamenilor de atunci ea lua un caracter mai rostit social și politic. Nu era vorba atit de îmbunătățirea materială a țaranului, cît mai cu samă de scoaterea lui din lanțurile robiei și ale șărbirei. Era mai mult o chestiune de libertate de cît de îmbogațire. Pentru a o înțalege în toată a ei mare însămnătate,

6. Vezi *Ist. Romînilor*. Vol. VI, partea III, *Unirea*, p. 417—639.

trebuie să-i arătăm desfășurarea înainte de domnia lui Vodă-Cuza, spre a vedea în ce stare a aflat-o el și cum a ajuns să-i găsească deslegarea.

Introducerea ideilor noue în sinul poporului român facuse din chestia țărănească punctul în jurul căruia se învîrtea întreaga viață a acestui timp. Domnia lui Cuza-Vodă, hultuindu-se tocmai pe aceste idei de emancipare a clasei țărănești, ele devenira pîrghia ce determină mai cu deosebire sensul luptelor pe tărîmul politic⁷.

Seriile culturale. *Seria literară.* — Desvoltarea literară la Români este îndestul de veche, de și la început ea nu pășește de cît pe urmele altora, reproducînd numai, în graiul românesc, cugetări străine. De îndată ce începe a umbla de sine, ea se apleacă cătră cugetarea fundamentală a poporului, dorința lui de a se mîntui de relele care'l bîntuiau, și ia un caracter patriotic. Așa a fost în tot cursul desvoltării înainte de domnia lui Alexandru Ioan I, și dacă ea străbate une-ori în netăgăduite forme estetice, aceste înfloriau tot pe fondul de iubire de țară care făcea să tresară toate sufletele ce cugetau mai departe decît la îngustul orizon al propriilor vieți. Pe această armonie fundamentală, se țesa și se resfiră toate producerile literare ale timpurilor mai vechi, și până la 1859 se poate spune că obștescul caracter al literaturii românești este acel patriotic. Numai arare ori alte simțiri mai personale inspiră pe poeți, și chiar aceștia plătesc totdeauna tributul lor și părței patriotice. Pe calea literară s'a manifestat de la un timp opoziția contra Grecilor; pe aceeași cale s'a îndrumat și lupta în

---

7. Această serie a fost tratată în deosebite părți din *Istoria Romînilor*, Vol. II—VI. Dar marea ei însămnătate ne-a împins s'o reluăm din nou de la început în Cap. XI al acestei scrieri, cu noue amănunțimi documentale.

contra apăsărei rusești. În deobște toată viața națională înainte de 1859 se concentrează în literatură, și de aceea are dezvoltarea literară un rol așa de însemnat în istoria poporului român dinaintea timpului ce face obiectul acestei expunerii. Pe atunci nervul istoriei, adică puterea aceea ce împingea poporul român înainte, era mărginită la idei, de oare-ce în fapt el era supus unor voinți și scopuri străine. Trunchiul pe care se desfășura viața românească era acel al ideilor, orî cit de slabe și de sărace ar fi părut ele, asemănate cu bogatele cugetări ale lumii apusene.

De la 1859 se schimbă lucrul de a totului tot. Poporul român putuse pași la fapte; centrul în jurul căruia viața lui începu să se învîrte deveni cel politic; iar curentul literar cade pe un al doilea plan⁸.

8. *Seria științifică*.—Absolut slabă și mărginită numai la reproducerea unor noțiuni științifice împrumutate de la străini, ea nu are mai nici o însemnatate în viața mai veche a poporului român, decît doar împlintirea gustului pentru așa felii de îndeletniciri, tocmai prin împrumuturile făcute din viața altor popoare. Ba chiar patriotismul dezvoltat în literatură și care întuneca vederile ca orî ce simțimînt, înlătura adesa adevărul, chiar din acele sfere, unde el ar fi putut licări și în cîmpul cugetărei Romînilor, bună oară în cercetarea proprieilor lor istorii.

9. *Seria funcționarismului*. Această însemnată serie formează trecerea vieții culturale către cea economică. Inceputul acestei serii cade iarăși în vreme mai vechi și ea s'a tot hrănit și întărit până în zilele mai noue.

---

8. Asupra dezvoltărei literare a Romînilor vezi *Ist. Romînilor din Dacia Traiană*, vol. III, IV, V și VI, capitulele respective.

Seriile economice. 9. *Seria propășirei agriculturii.*—Agricultura începuse a se desvolta încă de la tratatul de Adrianopole, 1829, de cînd se deschisese porturile Mării-Negre și ale Dunărei. Răspunsurile tuturor comisiunilor agricole din anii 1862—1863, din județele Munteniei și ale Moldovei, arată în chip aproape identic că „agricultura s'a desvoltat mai ales de la 1832 și cu deosebire de la 1848 încoace; că mai înainte nu se cultivău grîne ci numai finețe; că preț de arenda pentru 600 de pogoane se lua cel mult 600—800 de lei, pe cînd acum se ieaū la 4800”⁹. Exportul întrecea importul. Ce e drept, tot pe atunci se intra în toiul cel mare al cheltuelilor cu străinatatea, care cheltueli începuse de mai înainte.

Dar aproape la atita se mărgineaū pe acea vreme cheltuelile ce intraū în contul balanței comerțului, datoria publică fiind neînsemnată și toată contractată în țară. Cînd vine Cuza la domnie, el găsesce deci starea economică a țărilor romine în deplin avînt, iar cheltuelile statului reținute în hotare restrînse, prin obiceiurile vechi practicate mai înainte.

10. *Seria cheltuelilor private.*—Pe partea statului așa stăteaū lucrurile. Mai rău însă pe acea a privaților; aici dăm de o descumpenire foarte gravă Orbitoarea civilizație străină luase cu totul ochii Romînilor. Pe întrecutele se ipotecaū moșiile, spre a merge *în lăuntru*. Această serie începuse încă de mult, de pe cînd Romîni se atinsese pentru întăia oară cu Apusul civilizat, și ea propășise neconținut, adaogînd pe fie ce an risipa comîndurilor private.

Pe cînd în viața publică, cu toate greutățile prin care trecuse țările romine, nu începuse încă spiritul

---

9. Vezi bună-oară răspunsurile comisiunilor agricole din Județele Ialomița și Muscel. *Monitorul oficial*, 18 April 1862.

de dărnicie în cheltueli și ele se mențineau aproape cu desăvârșire în hotarul veniturilor, în gospodăriile private se introdusese destrăbălarea care le conduse la ruină. Cauza pentru care, înainte de domnia lui Cuza, răul spirit ce predomină în îngrijirea intereselor private nu pătrunsese încă și în cele publice, este mai întâi de căutat în dispozițiile ocrotitoare ale Regulamentului, apoi în împrejurarea că întocmirile vechi nu nevoiau cheltueli așa de însămuate; dar spiritul era copt pentru asemenea deslănțuire spre risipă, prin practica în gospodăriile private, și trebuia numai cît prilejul să se ivească, pentru ca el să copleșască neoprit și gospodăria publică. Aceasta se întâmplă odată cu introducerea principiilor Convenției de Paris care lăsa cheltuețele la bunul plac al adunărilor, ba chiar la acel al ocîrnuirei, și care, prin viața nouă ce se deschidea poporului român era să nevoiască întocmirea a o mulțime de noue așăzăminte care toate aveau trebuință de bani, spre a putea intra în lucrare.

12. *Seria desvoltărei țăranului.*— Starea economică a țărănilor mersese înrăutățindu-se din vremile vechi către cele noue. În vechime toată gospodăria lui era întemeiată pe vite și era deci o gospodărie păstorească. El dispunea de întinderi însemnate de pămînt, pentru creșterea vitelor sale; acestea se vindeau apoi cu bun preț în străinătate, în cît economic vorbind, țăranul stătea bine. Această bună stare era însă paralizată prin întocmirile sociale și politice ale timpului, prin jafurile nenumerate, nedreptățile strigătoare la cer, prin pustiirile oștirilor străine care se perindaui fără încetare pe capetele încujbate ale țărănimii romîne. Cu timpul relele se mai stîmparase și poporul putu să răsufle; dar tocmai atunci Regulamentul organic veni să dea lovitura de moarte gospodăriei vechi a țăranului, fără a i se da mijlocul de a se deprinde cu una nouă.

Cultura nu veni să-l deștepte, spre a-și găsi el noua cale de apucat și a putea trăi pe îngustatul său pământ; căci țaranul nu se putea cultiva așa de repede, cum i se luase pământul. Țaranul rămase cu sistemul vechiu de agonisire a traiului, în condițiile cele îngreuiate făcute lui prin Regulament, și așa trebui ca traiul lui economic să se înrăutățească. În așa stare îl găsește domnia lui Vodă-Cuza¹⁰. Vom vedea ce a făcut pentru dînsul.

13. *Seria ridicării neamului jidovesc.*— Dacă țaranul dădea înapoi, Jidovul se ridica neconținut. Atrășii de locurile goale lăsate de Romîni în comerț și industrie, prin uăvălirea lor la funcții, Evreii se înmulțise în chip înșămnat în țările romine și mai ales în Moldova, înainte încă de a fi venit Vodă-Cuza la domnie. Înmulțirea lor aducea venituri statelor romine, și se luară în curînd în favoarea lor măsuri ocrotitoare, în loc de a se apăra pămîntenii de năvălirea lor neconținut crescătoare. Ei veniau ca străini, mai ales ca supuși austriaci, și deci erau protegiți de consuli atot puternici ai acelor puteri, și se folosiau de toate dispozițiile ce se luau în interesul tuturor străinilor. Mai ales le veniră în mare ajutor loviturile date breslelor vechi care apărau comerțul și industria indigenă contra puhoiului jidovesc. Așa Mihai Sturza desființase încă din 1838 îndatorirea Evreilor de a suporta cheltuețele breslelor, dispunînd ca „Evreii, peste taxa către stăpînire (taxa Jidovilor) admisă de la nația lor, și alte dări spre ținerea de spitale și pentru cei nevoieși dintre ei, nu pot fi îndatoriți a mai plăti și deose-

---

10. Cred că trebuie să se sfîrșască odată legenda că, sub Regulamentul organic, țaranul era în mai bună stare de cît astăzi. Înainte de Regulament fără îndoială că da; dar schimbarea stărei în rău s'a făcut tocmai prin îngustarea pămîntului de către dispozițiile Regulamentului.

bita zeciuală în trebuința breslelor ce nu sunt de neamul lor".¹¹

Evreii se îmbogățeau pe mai multe căi: întâi prin împrumuturile făcute Românilor ce se desțărâu neconținut, spre a vedea străinatatea; al doile prin comerțul cu băuturile spirituase; al treile în sfârșit, prin suplantarea elementelor băștinașe în daraverele cele mai bănoase ale țării: industria, comerțul și meseriile, în curînd chiar și în agricultură, ca exploatarea bine înțeles, nu ca muncitori.

Aceste sunt cele 13 serii de căpitanie pe care se hultuește domnia lui Vodă-Cuza. Cele mai multe din ele o vor strebate și vor trece peste ea, către vremile viitoare; unele se vor opri în sinul ei și-și vor găsi sfârșitul; iar altele vor apuca altă cale decît cea urmată pînă atunci, dînd naștere unor noue desvoltări. Vodă-Cuza găsește decî țările romîne în plină fierbere pe calea propășirei, împinse în această cale mai ales prin înriurirea ideilor franceze și cerînd cu mare glas reforma vieții de pînă atunci: încetarea privilegiilor, egalizarea socială și politică, ridicarea condiției țaranului, încetarea exploatarea grecești, ridicarea demnității poporului și punerea Românilor în rîndul popoarelor, și mai ales unirea lor în o singură țară sub un domn străin.

În privirea culturii, găsește o literatură patriotică ce împingea neconținut pe popor spre realizarea țintei ce-și pusese; în privirea științifică o lipsă aproape totală de avînt pe acest tărîm.

În privirea economică: o stare de destrăbălare a gospodăriilor private în clasa conducătoare și o cădere spre ruină a gospodăriilor țărănești. În dara-

---

11. *Manualul administrativ* II, p. 42. Comp. *Ist. Rom. din Dacia traiană*, VI, 204.

verile statului din potrivă, un spirit de reținere și o economie bine chibzuită. Ca mediu social, o plecare nețarmurită a Romînilor cătră funcțiile statului și o îndepărtare a lor de indeletnicirile productive ale industriei, comerțului și meseriilor.

Să videm acuma ce s'a făcut cu toate aceste apucături în timpul domniei lui Cūza-Vodă; dar înainte de a păși spre această expunere, să cercetăm întâi caracterul omului ce trebuia să aibă, prin poziția lui de domn, un rol precumpinitor în dezvoltarea poporului romîn.

